
РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА

УДК 332.14:339.477

©Химинець В.В., 2013

Ужгородський національний університет, Ужгород

СТАЛІЙ РОЗВИТОК КАРПАТСЬКОГО РЕГІОНУ В КОНТЕКСТІ ІДЕЙ СИНЬОЇ ЕКОНОМІКИ

Показано, що в умовах сталого розвитку, продуктивні сили та структура економіки Карпатського регіону повинні якнайтісніше узгоджуватися з наявними ресурсами, відтворювальним і асиміляційним потенціалом навколишнього природного середовища всіх територій, які входять до його складу, тобто відповідати умовам синьої економіки.

Ключові слова: Карпатський регіон, сталий розвиток, економіка природокористування, синя економіка.

Постановка проблеми. Науковці та спеціалісти, що працюють у галузі вивчення та прогнозування наслідків незворотних, експоненційно наростаючих процесів руйнування "сфери життя", стверджують, що розв'язати створені людством упродовж тисячоліть проблеми через розроблення та впровадження екологічно чистих і ресурсозберігаючих технологій уже неможливо. Зумовлено це тим, що за останні десятиліття, внаслідок демографічного вибуху і росту урбанізованих потреб кожної людини, загальна величина природної продукції, яку споживає людство, зросла в десятки, а в окремих випадках в сотні, разів. А можливості природи - вичерпні.

У багатьох дослідженнях і висновках експертів констатується, що з часом стан довкілля неухильно погіршується, виснажуються сировинні й енергетичні ресурси, зменшується питома площа орних земель, прісної води в розрахунку на одну людину, загострюються старі і pojawiaються нові масштабні проблеми (накопичення зброї масового знищення, хімічні і радіоактивні відходи, зміна клімату, озонові вікна, нові види епідемічних захворювань тощо), які супроводжуються зростанням загальної злиденності, все більшим розшаруванням на бідні і багаті держави й народи, деградацією всіх сфер суспільного життя (ріст злочинності, наркоманії, алкоголізму тощо). У розділеному на багатих і бідних світі точиться неперервна боротьба за розподіл природних багатств, яка чим далі набуває все більших масштабів і в недалекому майбутньому може набути навіть характеру внутрішньовидової боротьби за існування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання сталого розвитку окремих регіонів у теоретичному плані вивчалось зарубіжними та вітчизняними науковцями. Зокрема, проблемам сталого розвитку регіону присвячені роботи Багрова М.В., Бистрякова І.К., Божка С.М., Борщука Є.М., Буркинського Б.В., Вахович І.М., Галушкіної Т.П., Герасимчук З.В., Данилишина Б.М., Долішнього М.І., Дорогунцова С.І., Жарової Л.В., Карпінського Б.А., Кравціва В.С., Масловської О.Ц., Мельника Л.Г., Семенова В.Ф., Степанова В.Н., Харічкова С.К., Хлобистова Є.В., Шевчука В.Я., Шостак Л.Б. та ін.

Виділення нерозв'язаних раніше частин загальної проблеми. Вченими було вивчено вітчизняну та зарубіжну практику втілення засад сталого розвитку регіонів. Проте аналіз економічної літератури з проблем сталого розвитку регіонів свідчить про недостатнє дослідження теоретичних засад процесів сталого розвитку прикордонних регіонів, їх особливостей, відсутність методичного забезпечення оцінки сталого розвитку Єврорегіонів за умов існуючих економічних моделей.

Між традиційними економічними та екологічними потребами існують гострі суперечності. Вони полягають у тому, що традиційні підходи до оцінки економічної ефективності вимагають якнайшвидшої віддачі від укладених коштів, а природоохоронні вимоги диктують необхідність довготривалих інвестицій, терміни окупності яких не відповідають правилам

традиційної економіки. Сучасні компанії зосереджені виключно на скороченні витрат і, отже, їхня глобальна стратегія направлена на пошук найдешевших засобів виробництва товарів та послуг. Прагнення отримати більш дешеву продукцію приводить до збільшення грошового попиту в місцевій економіці, яка втрачає робочі місця, що призводить до зменшення купівельної спроможності, що призводить до зменшення грошової маси, яка циркулює в громадах і це призводить до економічного спаду. Науковий аналіз існуючих економічних тенденцій дає підстави стверджувати, що сучасна економічна модель не здатна забезпечити гарантоване право місцевих громад, а особливо молоді їй частини, на повноцінну роботу що гарантуватиме гармонійний розвиток сьогоденних і майбутніх поколінь. Настав час будувати економіку на принципово нових засадах, які б гарантували стабільний соціально-економічний розвиток суспільства та збереження довкілля. Ще декілька десятиліть тому назад провідними економістами світу запропонована модель сталого розвитку суспільства (світу, країни, регіону тощо, Ріо-де-Жанейро, 1992 р.). Багатьма розвиненими країнами світу в контексті цієї моделі розроблено і прийнято концепції сталого розвитку. Наприкінці ХХ століття в економічній теорії стали інтенсивно відстоюватися ідеї "зеленої економіки" - висхідний економічний розвиток суспільства без змін довкілля із застосуванням "відновлювальних технологій" як джерел енергії, так і сировини.

Постановка завдання. Метою статті є аналіз ідеї нової конкурентної бізнес-моделі, яка дозволяє виробникам запропонувати оптимальна за найнижчими цінами шляхом впровадження інновацій, які генерують численні вигоди, а не тільки збільшення прибутку. Ця економічна філософія була названа "синьою економікою" і вперше озвучена професором Гюнтером Паулі. Сутність синьої економіки, у якій основним критерієм результатів виробничої діяльності є, на відміну від традиційної економіки, не прибуток, а інтегральний еколого-економічний ефект. В основі синьої економіки лежить розуміння логіки природних систем, збалансованості, які виходять за рамки звичайного збереження ресурсів [2].

Викладення основного матеріалу дослідження. Карпатська гірська система простягається гігантською дугою, довжиною близько 1,5 тис. км, охоплюючи територію декількох східноєвропейських країн. Загальна площа Карпат становить 188 тис. км. кв. Сьогодні до Карпатського регіону в Україні прийнято відносити територію Львівської, Івано-Франківської, Закарпатської та Чернівецької областей, на яких розташовані Українські

Карпати. Карпатський регіон займає площу 56,6 тис. км. кв., що становить 9,3% території України, тут проживає близько 6,4 млн. людей, що становить 12,3 % населення України. Частка сільського населення складає 50,8%, або 3087,5 тис. осіб (кількість сільського населення переважає міське у всіх областях, за винятком Львівської).

Площа гірської системи Карпатського регіону рівна 24 тис. кв. км, а разом із Передкарпаттям і Закарпатською низовиною - 37 тис. кв. км. Українські Карпати - середньовисотні гори. Для них характерний теплий і вологий клімат, чітко виражене поздовжньо-зональне простягання основних структурно-орографічних областей, на яке накладається вертикальна поясність ландшафтів. Регіон має сприятливі кліматичні умови, високий природно-рекреаційний потенціал, тут зосереджено 5,2% об'ємного та 5,1% вартісного потенціалу природних ресурсів рекреації України.

Українська частина Карпат, утворюючи потужну мегаекосистему, відіграє велику роль для підтримання екологічного балансу на вододілі між басейнами Балтійського і Чорного морів. У горах зосереджено третину лісових запасів України, тут росте понад 2110 видів квіткових рослин (50% генофонду судинних рослин України), серед яких 219 ендемів, велика кількість цінних дерев і лікарських рослин, багатий видовий склад тваринного світу. Загалом гірська система Карпат сприяє збереженню біорізноманіття на нашому континенті. Світовий фонд дикої природи (WWF) включив Карпати до списку 200 найважливіших гірських регіонів Світу (Global Program) [1,3,4].

Ще з радянських часів регіон набув у спадщину різноманітну систему виробничих відносин, його виробничі потужності були зорієнтовані на комплектуючі вироби. Основне місце в структурі виробничих галузей займають енерговитратні лісопереробний і сировинно-видобувний комплекси. Нарощування обсягів виробництва в цих галузях весь час супроводжувалося створенням хімічних і лісохімічних потужностей, хронічним відставанням технологій від світових стандартів, неконтрольованою появою і нагромадженням різноманітних токсичних відходів, техногенним навантаженням на довкілля регіону. Особливо великої шкоди довкіллю Карпатського регіону наносить варварське відношення до основного природного багатства - лісів. Науково необґрунтовані великі рубки лісу в останні століття привели до зменшення їх площ, порушили вікову структуру, зменшили природний приріст деревини, нанесли шкоду водоутворюючій системі, стали причиною частих стихійних лих

(повені, зсуви, селеві потоки, змив родючого ґрунту, буреломи тощо).

З ряду об'єктивних і суб'єктивних причин намітилися (а в останні роки - поглибилися) тенденції до соціально-економічного занепаду регіону: розбалансовано господарські зв'язки, прогресує безробіття, загострюються диспропорції в життєвому рівні населення в його гірській і рівнинній частинах, наближається до критичної демографічна ситуація, деградує унікальна природа Карпат, занедбано історико-культурні цінності регіону. Щорічно за межі України в пошуках роботи виїжджає значна частина працездатного населення вказаних областей (за межами України працює за різними оцінками 4,0 - 5,5 млн. чол.). Особливо гостро стали проявлятися депопуляційні тенденції: неперервно зменшується величина загальної чисельності та природний приріст населення, продовжується процес його старіння (кожен п'ятий житель регіону - пенсіонер), все більшої величини набувають міграційні процеси.

Господарський комплекс Карпатського регіону має складну галузеву та функціонально-компонентну структуру і за видами економічної діяльності представлений добувною, переробною, харчовою промисловістю, машинобудуванням, виробництвом неметалевих мінеральних виробів, хімічною і нафтохімічною, виробництвом деревини та виробів з деревини, целюлозно-паперовою, виробництвом і розподіленням електроенергії, газу та води і характеризується наявністю розвинених транспортних мереж, транспортних комунікацій

нафти, газу, електроенергії. Регіон є основним транзитером нафти та газу, експортером електроенергії до країн Східної Європи. Територією Карпатського регіону проходять автомобільні та залізничні мережі міжнародного значення. Карпатський регіон займає значне місце в економічній системі України. На нього припадає 16,1% території, 19,1% кількості населення, 12,1% валового регіонального прибутку, 7,8% реалізованої промислової продукції

Перехід до ринкової економіки зумовив кардинальну трансформацію структури господарства регіону. Так, починаючи із 2003 року, частка промисловості у структурі валової доданої вартості господарського комплексу регіону вперше за історію незалежності України перевищила частку сільського господарства на 1,5%, така тенденція її зростання і надалі продовжує зберігатися. Якщо на початку 90-х років минулого століття у Карпатському регіоні промисловість і сільське господарство перевищували сферу послуг, то станом на 2005 рік економіка регіону вже мала таку структуру: сільське господарство - 16,9%, промисловість - 23,2%, сфера послуг - 59,95%. За дуже короткий час відбулися трансформаційні зміни в структурі господарського комплексу Карпатського регіону в бік сфери послуг. Особливо великі скорочення частки валової доданої вартості відбулися в галузях сільського господарства, лісодеревопереробному комплексі, на транспорті і в системі зв'язку. Однак основні промислові центри регіону зберегли свою основну спеціалізацію [1,4].

Таблиця 1

Частка основних галузей промисловості Карпатського регіону, % [1]

Регіони	Львівська обл.	Івано-Франківська обл.	Закарпатська обл.	Чернівецька обл.
Промисловість				
Легка промисловість	12,6	19,3	17,6	24,7
Харчова промисловість	12,9	19,2	15,3	17,4
Лісопромисловий комплекс	4,6	12,9	18	8
Хімічна і нафтохімічна промисловість	6,3	12,0	1,7	6,8
Разом	36,4	63,4	52,6	56,9

Більшість сільського населення Карпатського регіону була й залишається зайнятою у сільському господарстві. Сільське господарство Карпатського регіону відноситься до багатогалузевого. З півночі на південь у регіоні виділяють такі зони спеціалізації: малополіська (льонарство, буряківництво, хмелярство, картоплярство, молочно-м'ясне тваринництво); лісостепова (зернове господарство, м'ясне і молочне тваринництво, свинарство, птахівництво); карпатська з підзонами - передгірська

передкарпатська (льонарство, картоплярство, молочно-м'ясне тваринництво); гірська (м'ясно-молочне і м'ясне тваринництво, овочівництво, льонарство); передгірська закарпатська (виноградарство, садівництво, тютюнівництво, молочно-м'ясне тваринництво і птахівництво). Характерною особливістю аграрного сектора Карпатського регіону є висока питома вага підсобного господарства в загальному обсязі продукції рослинництва і тваринництва. Рівнинні райони спеціалізуються на м'ясо-молочному

виробництві (свинарство, птахівництво, вирощування зерна, картоплі, овочів, цукрових буряків тощо), передгірські - на м'ясо-молочному скотарстві, льонарстві, вирощувані зерна і картоплі, гірські - на м'ясо-молочному скотарстві та вівчарстві [6].

У 2010 р. в Карпатському регіоні України було вироблено сільськогосподарської продукції на суму 11 млрд. грн., в тому числі 5,3 млрд. грн. становила продукція рослинництва, а 5,7 млрд. грн. - вироби сектору тваринництва. Найбільшу частку сільськогосподарської продукції виробляють суб'єкти Львівської області, ця область є лідером за обсягами як продукції рослинництва, так і тваринництва.

Рівень економічного розвитку Карпатського регіону оцінюється як середній. За величиною валового продукту в розрахунку на душу населення, лише Львівська область перевищує середньо український показник, а Закарпатська взагалі має найнижчий показник в Україні. Частка Карпатського регіону у валовому регіональному продукті (ВРП) становить близько 8,4%, тоді як територія регіону та його населення становлять 9,3% та 12,3% відповідно до аналогічних характеристик України (Табл.2) [9]. Структура промислового комплексу Карпатського регіону значно змінилася в останні два десятиліття. Однак основні промислові центри регіону зберегли свою основну спеціалізацію. У Львівській економічній зоні виділяють Передкарпатський (Дрогобич - машинобудування, деревообробка, легка промисловість; Стрий - машинобудування, харчова і деревопереробна галузі; Борислав - нафтовидобувна, легка і хімічна промисловість; Новий Розділ і Яворів - виробництво сірки), Північний (Червоноград - видобуток вугілля, легка промисловість; Сокаль - хімічна промисловість; Добротвір - електроенергетика) та Львівський (машинобудування, харчова та легка галузі). Івано-Франківська, Чернівецька та Закарпатська області мають схожі спеціалізації, основу яких складає лісопромисловий комплекс. Крім того, в Івано-Франківській області виділяють - нафтопереробну (Долина, Надвірна), хімічну (Калуш, Івано-Франківськ), машинобудівну (Івано-Франківськ) галузі; в Чернівецькій області - машинобудування, легка і харчова промисловість (Чернівці), в Закарпатській області - переробна (Ужгород, Берегове, Мукачево, Хуст), машинобудування (Ужгород, Мукачево).

Дані таблиці свідчать про диспропорції в соціально-економічному розвитку регіонів України та, зокрема, про відносно низький рівень економічного розвитку Карпатського регіону. При цьому часто акцентується увага на тому, що територіальні особливості та наявні запаси паливно-енергетичних ресурсів не дають змогу

нарошувати потенціал виробничих галузей регіону. Суть проблеми вбачається в тому, що наявні запаси нафти, газу, кам'яного і бурого вугілля, горючих сланців, торфу у родовищах, які використовуються вже вичерпуються, а в ново розвіданих є незначними [6]. Основні потужності паливно-енергетичного комплексу Карпатського регіону зосереджені у Львівській та Івано-Франківській областях. Нафтохімічне виробництво (гірничо-хімічна промисловість, основна хімія, виробництво хімічних волокон, лакофарб, реактивів тощо) у загальному обсязі промислового виробництва Карпатського регіону займає: Івано-Франківська - 12,0%, Чернівецька - 6,8%, Львівська область - 6,3%, Закарпатська - 1,7%.

З ряду об'єктивних і суб'єктивних причин намітилися (а в останні роки - поглибилися) тенденції до соціально-економічного занепаду регіону: розбалансовано господарські зв'язки, прогресує безробіття, загострюються диспропорції в життєвому рівні населення в його гірській і рівнинній частинах, наближається до критичної демографічна ситуація, деградує унікальна природа Карпат, занедбано історико-культурні цінності регіону. Щорічно за межі України в пошуках роботи виїжджає значна частина працездатного населення вказаних областей (за межами України працює за різними оцінками 4,0 - 5,5 млн. чол.).

Найбільший тиск на природу і навколишнє середовище в Карпатському регіоні створюють [6]:

- промислове і сільськогосподарське виробництва, в першу чергу потужності, які виробляють хімічно активні, отруйні і радіоактивні відходи (заводи хімічної галузі, лісохімікомбінати, цехи і дільниці гальванічного виробництва, асфальтобітумні заводи тощо);
- автотранспортна і залізнична галузі;
- видобувна промисловість (шахти, кар'єри тощо);
- магістральні нафто-, газо-, продуктопроводи;
- потужні джерела електромагнітних полів (радіолокаційні станції, електропідстанції, високовольтні лінії тощо);
- навантажувально-розвантажувальні роботи і міграційні процеси, пов'язані з прикордонним співробітництвом;
- науково необґрунтована вирубка лісів, яка супроводжується появою цілої низки проблем (ерозія, руйнування родючого шару ґрунту, зменшення потужностей водоутворюючої системи, поява буреломів, повеней, зсувів, селевих потоків тощо).

Ці та ряд інших негативних явищ і тенденцій (не кажучи вже про суто виробничі проблеми) є, безумовно, наслідком непродуманої соціально-

Порівняльні показники соціально-економічного розвитку Карпатського регіону

Регіони України	2006	2007	2008	2009	2010
Валовий регіональний продукт у розрахунку на одну особу, грн.					
Україна	11 630	15 496	20 495	19 832	23 600
Карпатський регіон	7 184	9 197	11 810	11 510	13 596
в тому числі					
Закарпатська обл.	6 576	8 452	10 626	10 081	12 278
Івано-Франківська обл.	8 157	10 055	12 940	12 485	14 814
Львівська обл.	8 351	10 915	13 902	14 093	16 353
Чернівецька обл.	5 650	7 369	9 771	9 383	10 939
Індекс фізичного обсягу валового регіонального продукту %					
Україна	107,3	107,9	102,3	85,6	104,2
Карпатський регіон	105,8	105,8	101,9	87,2	101,9
в тому числі					
Закарпатська обл.	106,6	108,2	103,9	82,1	108,2
Івано-Франківська обл.	102,5	100,8	97,5	89,3	98,3
Львівська обл.	108,3	105,8	100,7	88,3	101,7
Чернівецька обл.	105,5	108,3	105,4	88,6	99,4
Валовий регіональний продукт млн. грн.					
Україна	544 153	720 731	948 056	913 345	1 082 569
Карпатський регіон	46 086	59 083	75 458	74 222	87 290
в тому числі					
Закарпатська обл.	8 158	10 508	13 208	12 542	15 299
Івано-Франківська обл.	11 316	13 916	17 883	17 241	20 444
Львівська обл.	21 486	27 987	35 534	35 955	41 655
Чернівецька обл.	5 126	6 672	8 833	8 484	9 892

економічної політики влади в попередні роки. Оцінка екологічної ситуації показує, що для більшої частини Карпатського регіону характерні істотна антропогенна трансформованість ландшафтів і значна забрудненість середовища. Хоча, на відміну від інших регіонів України (таких, як Донбас, Придніпров'я), поширення забруднення не має тут загального, площинного характеру. Однак у деяких його місцях сформувалися стабільні вогнища загрозливого екологічного стану (наприклад, у межах Дрогобицької агломерації - Дрогобич, Борислав, Стебник, Трускавець, де розвинені гірничохімічна, нафтопереробна, лакофарбова та інші галузі промисловості ставлять під загрозу розвиток рекреаційного господарства; аналогічна ситуація склалася і в межах Львівсько-Волинського вугільного басейну, в зонах впливу Яворівського і Роздільського ВО

"Сірка", Калуського ВО "Оріана") [1,6].

В останні роки, внаслідок порушення режиму виробничих процесів, у Карпатському регіоні значно зросла загроза виникнення екологічно небезпечних технологічних аварій і катастроф. Крім того, треба рахуватися і з тим, що майже четверта частина його населення проживає в зонах з підвищеним екологічним ризиком функціонування промислових об'єктів, яких у регіоні майже три сотні. За забрудненістю повітря і вод Карпатський регіон займає 4-е, а за забрудненістю ґрунтів мінеральними добривами і пестицидами - відповідно, 1-е і 2-е місця в Україні. Відносно висока забрудненість повітря зумовлена наявністю на його території значної кількості хімічно-агресивних та сировинно-видобувних виробництв. До іншої групи концентрованих шкідливих речовин належать великі міста регіону,

де викиди автотранспорту становлять 60-70 % їх загальної кількості. З огляду на відносно невелику площу міст Карпатського регіону та їх історично щільну забудову, тут вплив цього фактора може бути відчутнішим, ніж в індустріальних, але значно просторіших, містах Сходу і Півдня України.

Дефіцит надійних джерел водозабезпечення зумовив відсутність у Карпатському регіоні великих водомістких виробництв. Це до певної міри пов'язане з відносно низьким показником забрудненості води на його території порівняно з середнім по Україні. Так, щорічне споживання води в Карпатському регіоні досягає 1,2 млрд. м³ (що становить тільки 3,6 % від загальнодержавного використання), а обсяг оборотної та послідовно використовуваної води є вищим, ніж у середньому по Україні (90% в Карпатському регіоні проти 80% по Україні).

Особливу тривогу викликає висока забрудненість ґрунтів регіону мінеральними добривами і пестицидами, якій значною мірою сприяє галузева спеціалізація його сільського господарства на виробництві овочів і технічних культур, а особливо - деяких ранніх сортів овочів і фруктів (ранні сорти капусти, помідор, перцю, суніці тощо - Закарпаття).

Значну дестабілізацію в екологічну ситуацію регіону і курортних зон вносять, зокрема, науково необґрунтоване вирубування лісів. У період з 1947 по 1957 роки у Карпатах було заготовлено понад 70 млн. м. куб. деревини, внаслідок чого знеліснено 20% площі. Ця ситуація повторилася на зламі століть. Внаслідок збезліснення схилів активізуються зсувні процеси, збільшується кількість паводків на гірських річках, змінюється мікроклімат. Заліснення вирубок монокультурою ялини призводить до частих буреломів.

Таких руйнівних повеней, як в останнє десятиліття, Карпатський регіон ще не знав ніколи. Збитки від повеней у Карпатському регіоні в останні десятиліття щороку оцінюються сумою майже в 15 млн. грн., а в 1998, 2001 і 2011 роках вони склали 500, 300 і 600 млн. грн., відповідно. Найстрашніше полягає в тому, що інтенсивність повеней, їх частота виникнення, зруйновані та залиті водою території, масштаби руйнацій, які вони приносять, і кількість людських жертв зростають з року в рік.

Тож доводиться констатувати, що в Карпатському регіоні темпи деградування "сфери життя" значно перевищують темпи усвідомлення населенням і владою цього надзвичайно небезпечного процесу. Регіон характеризується різномірною системою виробничих відносин, його виробничі потужності зорієнтовані на комплектуючі вироби. Панівне місце у структурі виробничих галузей займають енерговитратні

лісопереробний і сировинно-видобувний комплекси. Нарощування обсягів виробництва в цих галузях весь час супроводжувалося створенням хімічних і лісохімічних потужностей, хронічним відставанням технологій від світових стандартів, неконтрольованою появою і нагромадженням різноманітних токсичних відходів, техногенним навантаженням на довкілля регіону. Особливо великої шкоди довкіллю Карпатського регіону наносить варварське відношення до основного природного багатства - лісів. Науково необґрунтовані великі рубки лісу в останні два століття привели до зменшення їх площ, порушили вікову структуру, зменшили природний приріст деревини, нанесли шкоду водоутворюючій системі, стали причиною частих стихійних лих (повені, зсуви, селеві потоки, змив родючого ґрунту, буреломи тощо). Поступово Карпатський регіон з "перлини України" перетворився в екологічно усереднений регіон техногенно забрудненого континенту [7].

Указані тенденції розвитку та можливі наслідки катастрофи, що насувається, змусили світове товариство на зламі століть задуматися над пошуками радикальних змін пріоритетів свого розвитку. Сьогодні вже всім зрозуміло, що будь-яке техніко-технологічне нововведення вимагає додаткових витрат енергії, сировини, воно зумовлює появу додаткової кількості відходів і шкідливих речовин, тобто приводить до ще більшого навантаження на природу. Зрозуміло й те, що люди не мають права по-хижацьки грабувати природні ресурси, проте жива істота повинна кожного дня задовольняти свої потреби в їжі, воді, сировині, у створенні сприятливого мікроклімату свого існування. Це - логіка життя, тому й важливо, аби людина ставилася співчутливо, розсудливо і науково обдуманно до всього живого і не створювала зайвих ускладнень природному розвитку.

Стратегія сталого еколого-економічного розвитку передбачає, що продуктивні сили, структура економіки, спеціалізація та розміщення виробництв в сучасних умовах повинні якнайтісніше узгоджуватися з наявними ресурсами, продуктивним, відтворювальним і асиміляційним потенціалом навколишнього природного середовища. Більше того, рівень і характер використання природних ресурсів, насамперед земельних, водних і мінерально-сировинних, масштаби й напрями вкладення грошей та капіталів, орієнтація техніко-технологічного та організаційного прогресу мають бути узгоджені не лише з поточними, а й з перспективними потребами населення країни та її регіонів [5].

На Всесвітній екологічній конференції з

природного середовища й розвитку, яка відбулася в Ріо-де-Жанейро у червні 1992 року, визначено і прийнято 27 загальних принципів, дотримання яких є обов'язковою умовою переходу суспільства до сталого розвитку. В їх основу, згідно з прийнятою "Програмою дій", мають бути закладені наступні обов'язкові правила [8-9]:

- забезпечення психічного розвитку та здоров'я людини є основним завданням життєдіяльності кожного суспільства;

- визначення розумної й достатньої межі задоволення власних матеріальних потреб людини;

- прагнення охороняти основні екосистеми Землі та опанувати знаннями про управління природними ресурсами;

- прийняття концепції відкритої економічної системи та засад справедливої торгівлі;

- узгодження національних екологічних політик та створення міжнародних проєкологічних структур;

- розвиток прав й активності громадян.

У найбільш загальному вигляді, в концепції сталого еколого-економічного розвитку суспільства, зорієнтованого на оптимальне задоволення потреб людей, забезпечення достатньої якості життя, раціонального використання природних ресурсів і збереження довкілля, основна увага акцентується на створенні таких передумов:

- політична система має забезпечити участь широкої громадськості у прийнятті всіх важливих рішень;

- економічна система повинна вміти організувати розширене виробництво та науково-технічний прогрес на власній основі і забезпечувати збереження еколого-ресурсної бази;

- соціальна система покликана знімати напруження, що виникають в процесі економічного розвитку;

- технологічна система повинна стимулювати постійний і ефективний пошук нових оптимальних рішень;

- владна структура має мати гнучкий характер і бути здатною до самокорекцій та самовдосконалення;

- міжнародна система повинна сприяти розвитку торгових та фінансових зв'язків на взаємовигідній основі.

Подальшому розвитку цих ідей має сприяти синя економіка, яка стверджує, що в основу економічного розвитку слід закласти логіку розвитку природних екосистем, їх взаємодоповнюваності та збалансованості. Треба усвідомити, що природні екосистеми упродовж мільйонів років неперервно генерують енергію,

перетворюючи її із одного виду в інший і цим досягають великої економії у її витратах [2]. Природні системи працюють за принципом повного перетворення сировинних ресурсів із одного виду в інший, що дозволяє реалізувати стале виробництво, тобто вищу ступінь функціонування природних систем. У концентрованому вигляді сутність синьої економіки полягає у врахуванні інтегрального еколого-економічного ефекту при оцінці результатів усіх видів господарської діяльності. Інтегральний еколого-економічний ефект - це нелінійна сума двох різних за природою ефектів - традиційного економічного та екологічного. Важливим аспектом синьої економіки є пріоритет превентивних заходів щодо негативного впливу виробничо-господарської діяльності на природне довкілля.

Можна навести конкретні приклади використання ідей синьої економіки у виробничих процесах, які мали б змінити еколого-економічну ситуацію в Карпатському регіоні. У межах Карпатського регіону можна мати великі економії енергії та сировини при переробці відходів лісо-деревопереробної галузі та твердих побутових відходів. У процесах їх переробки виробляється біогаз метан, який за допомогою доступних технологій ефективно розділяється на водород, що може замінити потреби газу для населення та карбон, який може використовуватися у багатьох хімічних виробництвах поширених у регіоні. Стічні теплі води, які при цих виробництвах утворюються у великих кількостях, можуть, для прикладу, використовуватися для рибних ферм і вирощування водоростей, що забезпечить місцеве населення не лише новими і дешевими продуктами харчування, але й дозволить виробляти біопаливо. Так, проблема газу для населення гірських районів може суттєво знизитись і взагалі відпасти з часом, що дозволить Карпатському регіону стати енергетично незалежним.

Іншим прикладом ефективного використання ідей синьої економіки може стати запровадження кластерної моделі розвитку в економіку Карпатського регіону. Останній потрібно представляти для інвесторів як регіон, привабливий для розміщення виробництв із високими вимогами до чистоти довкілля, наявністю відповідної інфраструктури та висококваліфікованих трудових ресурсів.

У межах Карпатського регіону на сьогодні у повному обсягу представлена лише екологічна умова розміщення високотехнологічних виробництв. Тому з метою залучення у гірські райони Українських Карпат високотехнологічних виробництв, які ставлять високі вимоги до чистоти

навколишнього природного середовища, необхідно зосередити зусилля на створенні необхідної інфраструктури та підготовки належних кадрів, орієнтуючись, передусім, на місцеве населення.

Пріоритетними для Карпатського регіону бачаться такі виробництва: рекреаційна та фармацевтична, оптико-електронна галузь, харчова та переробна промисловість. Саме для цих виробництв у вищих навчальних закладах Карпатського регіону за державним замовленням повинні готуватися кваліфіковані кадри.

Враховуючи те, що високотехнологічні галузі не мають традицій сталого існування у гірських районах Карпатського регіону, важливим стає запровадження там кластерного типу їх розвитку. Світовий економічний досвід свідчить про високу ефективність діяльності кластерів, які є територіальним об'єднанням взаємопов'язаних підприємств у межах одного регіону. Кластерний підхід дозволяє підвищити конкурентоспроможність економіки регіонів та привабливість їх для іноземних інвестицій. Тому у гірських районах Карпатського регіону доречно вести мову про формування науково-виробничих кластерів таких галузей: рекреаційно-фармацевтичної, оптико-електронної та харчової промисловості.

Висновки. В областях Карпатського регіону є всі передумови для появи кластерів, створення яких не потребує масштабних фінансових видатків із боку держави, а лежить у площині вдалого поєднання чіткої теоретичної концепції, адекватного законодавчого забезпечення та дієвих управлінських рішень. Враховуючи наявні в Карпатському регіоні природні, економічні та інтелектуальні ресурси, стратегічна мета полягає у створенні ефективної еколого-економічної системи, яка зможе забезпечити висхідний розвиток і екологічну безпеку регіону.

При реалізації ідей сталого еколого-економічного розвитку на рівні Карпатського

регіону потрібно виходити з того, що цивілізовані народи покликані захищати і множити добро, законами і владою утверджувати в суспільстві та суспільній свідомості вищі духовні цінності людського життя. У цьому контексті важливе значення мають мати концепція, програми та плани соціально-економічного розвитку всіх територій, які входять до складу регіону, на близьку і тривалу перспективу, в основу яких повинні закладатися ідеї сталого розвитку, які базуються на принципах синьої економіки.

Список літератури

1. Гобела В.В. Огляд економічних, соціальних та екологічних загроз Карпатському регіону // Науковий вісник НЛТУ України. - 2010. в.20.13. - С.81-87
2. Гюнтер Паулі. Синя Економіка. 10 років, 100 інновацій, 100 мільйонів робочих місць. Доповідь Римського Клубу. - Видання "Risk Reduction Foundation", - 2012. - 320 с.
3. Долішній М. Регіональна соціально-економічна політика // Регіональна економіка. - 1997. - № 2. - С.16 - 27.
4. Долішній М., Кравців В. Карпатський регіон у контексті державної економічної політики: оцінка стану і стратегія розвитку. - Економіка України. - 1995. - № 8. - С.24-35.
5. Дорогунцов С., Ральчук О. Сталый розвиток: траектория возможностей та обмежень // Вісник НАН України. - 2000. - № 8. - С. 3 -14.
6. Кравців В.С. Регіональна політика сталого розвитку гірських територій України: сучасний стан та напрямки вдосконалення / Сталый розвиток Карпат та інших гірських регіонів Європи. - Ужгород, 2010. - С.21-27.
7. Химинець В.В. Еколого-економічні засади сталого розвитку Закарпаття. - Ужгород, 2004. - 212 с.
8. Химинець В.В. Еколого-економічні засади сталого розвитку Карпатського регіону // Карпатська конференція з проблем охорони довкілля CARPATHIAN ENVIRONMENTAL CONFERENCE - SEC-2011: матеріали міжнар. наук.-практ. конф., Мукачево-Ужгород, 15-18 травня 2011 р.
9. Химинець В.В. Карпатський регіон у контексті сталого розвитку України / Химинець В.В. // Наук. вісник УжНУ. Сер. "Економіка". - 2012. - № 37(Частина 3). - С. 40-45.

Аннотация

Владимир Химинец

УСТОЙЧИВОЕ РАЗВИТИЕ КАРПАТСКОГО РЕГИОНА В КОНТЕКСТЕ ИДЕЙ СИНЕЙ ЭКОНОМИКИ

Показано, что в условиях устойчивого развития производственные силы и структура экономики Карпатского региона должны всесторонне согласовываться с имеющимися ресурсами, воспроизводственным и ассимиляционным потенциалом окружающей среды всех территорий, входящих в его состав, т.е. соответствовать условиям синей экономики.

Ключевые слова: *Карпатский регион, устойчивое развитие, экономика природопользования, синяя экономика.*

Summary

Volodymyr Khiminets

SUSTAINABLE DEVELOPMENT IN THE CARPATHIAN REGION IN THE CONTEXT OF IDEAS BLUE ECONOMY

The work shows that in the conditions of stable development productive power and structure of the economy of the Carpathian region should be matched with the resources, reproduced and assimilated potential of included territorial environment, i.e. according to the conditions of the blue economy.

Key words: *Carpathian region, stable development, the economy of natural resources, the blue economy.*